

УДК 94(4) «07/15»

Владислав БЕРЮК, здобувач 4 курсу спеціальності 032 Історія та археологія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ, науковий керівник: Батенко Г., к.іст.н., доцентка

ЗНАЧЕННЯ ВІЙНИ У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОМУ СЕРЕДНЬОВІЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

***Анотація.** Стаття присвячена війні як спробу утвердження феодалізму в середньовічному західноєвропейському суспільстві, відображення військової тематики у героїчному епосі та середньовічній культурі. Відображено вплив війни на трансформацію соціальної структури середньовічного суспільства. Охарактеризовано роль католицької церкви та християнської релігії у мілітарних процесах, формуванні ставлення до війни та її учасників.*

***Ключові слова:** війна, феодалізм, васал, лицар, хрестові походи, духовно-лицарський орден, героїчний епос.*

Глобальні події сучасності зумовили зростання зацікавленості у дослідженнях мілітарної європейської історії та військової історії Середньовіччя зокрема. Вплив постійних військових конфліктів на європейське суспільство, на суспільну свідомість та духовну культуру потребує подальшого дослідження.

Найбільш відомими дослідниками західноєвропейського Середньовіччя є представники школи «Анналів» М. Блок [1], Ж. Ле Гофф [4] та Ж. Дюбі [3], які започаткували новий напрям дослідження ментальності, уявлень та системи цінностей середньовічної людини та їх відображення у культурі, мистецтві, архітектурі, тощо.

Війна та військове мистецтво мали непересічне значення у західноєвропейському середньовічному суспільстві. Про це свідчать численні джерельні свідчення, адже військова тематика була присутня не

лише у політичній чи соціально-економічній сферах, а й в мистецтві, літературі, духовній культурі, тощо. В епоху Середньовіччя трактати про військове мистецтво були більш чисельними (а отже і більш популярними), ніж дидактичні твори, присвячені усім іншим сферам діяльності – сільське господарство, торгівля, мореплавство, тощо [3, с. 45]. Більшість зображень (мініатюр) були присвячені військовим діям, битвам, походам, облогам. Джерела з фінансовими відомостями чітко демонструють безперечний економічний пріоритет війни – спорядження військ, забезпечення провізією, утримання найманців, тощо.

Дійсно, військові дії різного масштабу постійно супроводжували середньовічну людину. Великі масштабні кампанії, які призводили до зміни державних кордонів, могли тривати не одне десятиліття та надзвичайно виснажували місцеве населення. Але разом з цим епоха Середньовіччя відома безліччю дрібних військових набігів, що формувало враження постійних військових дій. Усі категорії населення розуміли наскільки їх майно та добробут залежить від війни та перебували у постійному напруженні та відчутті небезпеки.

Приблизно на межі античності та Середньовіччя у VII столітті відбувся перехід у військовій організації від використання народного ополчення як основного війська до застосування загонів кінноти, основу яких складали васали [4, с. 33]. Сутність феодальної системи середньовічної Європи полягала у несенні військової служби васалами в обмін на земельне володіння разом з селянами та іншими корисними угіддями. Відповідно усе господарство у таких володіннях – феодах – концентрувалося на спорядженні свого господаря необхідними обладунками, зброєю, конями, тощо. Так почав формуватися лицарський прошарок у середньовічному суспільстві, все життя якого було пов'язане з військовою службою та з бойовими походами. На думку М. Блока для середньовічних аристократів: «війна не була лише тимчасовим обов'язком

у стосунку до свого сеньйора, свого короля, своєї родини. Вона важила для них набагато більше – була самим резонансом їхнього життя» [1, с. 302].

Протягом усього Середньовіччя лицарі становили привілейований прошарок, адже вони становили реальну військову силу, на яку частіше за все спирався король у захисті кордонів держави, захисті своєї влади або розширенні своїх володінь. Найбільш активно застосовувались лицарі на територіях, які традиційно тяжіли до децентралізації – у першу чергу це Священна Римська імперія, у якої були постійні конфлікти з федератами Африки, Італії, Галії, Іспанії [4, с. 67].

Відважний, хоробрий, героїчний лицар дуже швидко здобував повагу у військово-політичних колах, популярність у народі, про що свідчать численні пам'ятки середньовічного героїчного епосу. «Пісня про Роланда» характеризує головного героя як сміливого, хороброго та безстрашного лицаря, найвищою чеснотою якого є честь і доблесть. Роланд говорить: «Я не безумець, щоб зганьбити честь свою довіку» [7, с. 307]. Культ фізичної вправності, військового вишколу та лицарської доблесті оспівує «Пісня про мого Сіда»: «І списом ранив мій Сід, вправно орудує мечем, стільки маврів побив – навіть не беріться рахувати» [6, с. 364].

З посиленням ролі християнства у середньовічному суспільстві католицька церква стає активним учасником усіх суспільно-політичних процесів. Папа Римський благословляв королівську владу, санкціонував війни та подекуди сам виступав їх ініціатором. Війна як загроза, як ідея, як найвища мета відчувається і в релігійно-духовній сфері життя людини Середньовіччя. Вже в XI столітті посвята в лицарі проходила за участі католицького духовенства, а у лицарські клятви додавалися нові обітниці – вірно служити Богові, захищати християнську церкву, вдів, сиріт, бідних та обездолених. Фактично у цей період завершується конструювання образу «воїнів Христа» та «борців з невірними» [5]. Ці постулати дуже

часто виправдовували придушення повстань лицарськими загонами, боротьбу з єретиками і у більш глобальних масштабах – хрестові походи.

Синтез християнської релігії та військового мистецтва призвів до появи духовно-лицарських орденів, механізми утворення яких досі достеменно невідомі історичній науці. Чітко зрозуміло одне – спочатку кожен з орденів був чернечим, тобто чисто релігійним чи благодійним, а вже потім він набував рис військової організації та впроваджував для своїх членів військову службу. Ряд вчених вважають це вимогою часу – коли після хрестових походів мусульманська загроза не лише нікуди не зникла, а й продовжувала поширюватися, захисники християнства, якими завжди були лицарі, підсилювали свою діяльність паралельним служінням Богу, і навпаки – ченці, люди Божі, стали на захист своєї віри не лише фігурально, а і буквально – зі зброєю в руках.

На відміну від традиційної військової лицарської служби, яка відбувалася час від часу, члени духовно-лицарських орденів перебували у стані війни та підвищеної бойової готовності постійно та базувалися у найбільш гарячих точках на Близькому Сході та на островах у Середземному морі, займалися підтримкою військових дій хрестоносців, медичним забезпеченням, охороною паломників, тощо [2]. Найбільш чисельні та впливові духовно-лицарські ордени – тамплієри, госпітальєри та ін., вирізнялися високим рівнем організації, військової підготовки, їх члени приймали целібат та присягали на вірність безпосередньо Папі Римському. Вони зосереджували свою діяльність на перетині східної і західної цивілізації та виступали захисним щитом для християнства.

Отже, війна як політичне явище та як соціальне потрясіння мало дуже великий вплив на середньовічне західноєвропейське суспільство. Насамперед кількість збройних конфліктів у тогочасній Європі була настільки великою, що населення практично постійно перебувало у напруженні та відчутті загрози. Військова тематика проникла в усі сфери життя суспільства – політику, економіку, культуру, релігію. Система

феодалного васалітету була заснована саме на несенні військової служби в обмін на земельне володіння. Врешті, ця система спричинила появу абсолютно нового соціального прошарку – лицарства, яке відіграло значну політичну роль у війнах на європейському континенті, у хрестових походах на Близький Схід та у діяльності духовно-лицарських орденів.

Список використаних джерел:

1. Блок М. Феодальне суспільство. Київ, 2002. 528 с.
2. Висоцька Г.В. Духовно-лицарські ордени в середньовічній Європі. URL: <http://history.chdu.edu.ua/article/view/86204> (дата звернення: 08.02.2024)
3. Дюби Ж. Время соборов. Искусство и общество 980 – 1420 годов. М.: Ладомир, 2002. 379 с.
4. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. М.: Прогресс-Академия, 1992. 376 с.
5. Печериця П. Царство небесне здобувається силою. URL: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/2021/02/16/павло-печериця-царство-небесне-здобу/> (дата звернення: 10.02.2024).
6. Пісня про мого Сіда. *Історія Західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія*. К.: Либідь, 2005. С. 344 – 406.
7. Пісня про Роланда. *Історія Західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія*. К.: Либідь, 2005. С. 290 – 343.

УДК 340.15

Михайло ВАСИЛЕНКО,

здобувач 3 курсу спеціальності 014 Середня освіта, спеціалізації 014.03

Історія Херсонського державного університету, м. Івано-Франківськ,

науковий керівник: Черемісін О., д.іст.н., професор

РЕФОРМА САМОВРЯДУВАННЯ 1892 РОКУ НА ПІВДНІ УКРАЇНИ В ДЕРЖАВНИЦЬКІЙ ТЕОРІЇ

Анотація. Актуальність проведеного дослідження визначається тим, що у 2014 році було прийнято Концепцію реформ місцевого